

Świat społeczny instytucji kultury - studium metodologiczne wybranych projektów Stowarzyszenia Tratwa i CEiIK.

Autor: dr Mariusz Piotrowski

Nota metodologiczna:

Diagnoza organizacji pozarządowej – co to jest diagnoza.

Poniższy raport z badań ma dwa główne cele. Po pierwsze jest to diagnoza metod i działań prowadzonych przez Tratwę, która dzięki wykorzystaniu metod badawczych ma pomóc samej organizacji lepiej wykonywać działania animacyjne. Dzięki czemu będzie możliwe odpowiedzenie na pytanie – *na czym polega metoda działania w projektach Tratwy i CEiIK-u*. Po drugie ma stanowić pomoc dla innych organizacji pozarządowych i samorządowych, animatorów kultury, którzy szukają, inspiracji, pomysłów, zestawu dobrych praktyk, które pomogą naśladować działalność Tratwy. Pierwszy cel jest więc próbą urefleksyjnienia działania Tratwy, o tyle trudną, że napisanie czegoś nowego o samej organizacji w świetle analizy materiałów, na bazie których był pisany raport wydaje się działaniem skazanym na porażkę. Analiza wypowiedzi liderów Tratwy, czy też osób zaangażowanych w jej działania ujawnia skalę, jak duża jest autorefleksja Tratwy nad podejmowanymi działaniami. Tak więc rolą raportu jest, i ten cel udało się w pełni zrealizować, pomoc innym organizacjom i animatorom w uchwyceniu na czym polega sposób działania Tratwy, jej esencji metodologicznej i animacyjnej.

Wyjaśnienia wymaga samo pojęcie diagnozy i czym ono się różni od innych sposobów pisanie o instytucjach, czy też zjawiskach społecznych. Na potrzeby tej pracy diagnozą będę nazywać taki zestaw narzędzi (badawczych), które pozwalają na względnie łatwe przełożenie ich na działania praktyczne. Dlatego też oprócz wyników analiz przedstawiam rekomendacje dla praktyk, w modelu wypracowanym w ciągu wielu lat w Tratwie. Wyjście poza badania, oraz traktowanie diagnozy jako elementu budowania wizerunku przez organizację jest próbą zmierzenia się z pytaniem o celowość tego raportu, pisanego przecież przez osobę z zewnątrz, która działania Tratwy poznała jedynie pośrednio, zapoznając się przy różnych okazjach z efektami jej działań.

Drugim zastrzeżeniem, które może pojawić się przy tak wykonanej diagnozie jest dobór metody badawczej. Bardzo często diagnozy to badania ilościowe, w których przeprowadza się ankiety, bądź analizuje się sprawozdania budżetowe organizacji. Jednak w przypadku tego raportu głównym narzędziem badawczym jest analiza treści dyskursu, uzupełniona o analizę części merytorycznych (czyli tych, w których opisywane są działania projektowe i ich efekty) sprawozdań, które były składane do odpowiednich organów. Przez wiele lat działalności Tratwy, organizacja wytworzyła wiele dokumentów, które same w sobie stanowią bardzo interesujący materiał empiryczny. Osoby zaangażowane w to przedsięwzięcie wielokrotnie dzieliły się swoimi przemyśleniami na temat swojej pracy, takie wypowiedzi są dostępne i to one stanowiły *clue* badań. A dzięki temu, że pochodzą one z bardzo różnych okresów działalności Tratwy, spisywane po różnych projektach, można popatrzeć na nie z dystansem. Zadawanie kolejnych pytań liderom, czy też uczestnikom projektów, nie odpowiadałoby na główne pytanie raportu, a przesunąłoby akcent na teraźniejszość – dzięki czemu uzyskalibyśmy odpowiedź na (równie interesujące) pytanie – *na czym polegała metoda działania w najnowszych projektach Tratwy*. W przypadku organizacji, która istnieje już ponad 20 lat, takie podejście zamazałoby ewolucję w działaniach Tratwy, zaś właśnie oddzieleni tego co jest stałe, a co wynika z potrzeb chwili pozwala na ujęcie *metody działania Tratwy*.

Jak wspominałem wcześniej przez wiele lat działania Tratwy pojawiło się bardzo wiele opisów działań Tratwy, sami pracownicy Tratwy są ekspertami w tym co robią. Rolą tego raportu jest zobiektywizowanie tej wiedzy, ale także na przełożenie jej na takie wytyczne, które pozwolą na wdrożenie tych metod w innych przedsięwzięciach, przez inne organizacje, czy też przez animatorów kultury.

Historia badań Tratwy

Raport niemal całkowicie pomija aspekt kronikarski historii Tratwy, powielanie tego co zostało już zebrane w bardziej rozbudowanych tekstach nie przybliżyłoby czytelnika do celu. Opis początkowego etap działalności Tratwy można znaleźć w 3 rozdziale książki Bożeny Chrostowskiej „Stowarzyszenie Tratwa. Alternatywa w profilaktyce marginalizacji młodzieży” Olsztyn 2008, oraz w pracy doktorskiej również z 2008 roku dr Moniki Suskiej – Kuźmickiej. Obie prace dotyczą problematyki młodzieżowej, a

jak można zauważyć od 2007 roku uwidocznił się nowy obszar aktywności stowarzyszenia. Opis projektów, które były realizowane później został przygotowany w ramach projektu Spisek Kultury.¹

Informacja o materiale badawczym.

Raport został opracowany w oparciu o ponad 70 dokumentów, głównie pochodzących z archiwów stowarzyszenia. Najwięcej było sprawozdań z wykonania projektów i programów (54). Pochodziły one z lat 2000-2015. W oparciu o nie została przeprowadzona klasyfikacja obszarów aktywności, praktyk kulturalnych i beneficjentów działań stowarzyszenia. Dodatkowo wyodrębnieni zostali partnerzy działań w projektach i programach. Blisko 15 dokumentów pochodzących z lata 1997-2014 posłużyło do przeprowadzenia analizy treści dyskursu. Były to materiały konferencyjne, wywiady i artykuły prasowe, dokumenty pisane przez liderów Tratwy i uczestników projektu. Były to teksty swobodniejsze, dające głębszy wgląd w mechanizmy działania stowarzyszenia, niż sprawozdania, które często w związku z wymaganiami formalnymi są bardziej skondensowane i ograniczone w formie.

Metodologia zastosowana w raporcie

Metody badawcze zastosowane w diagnozie bazują na metodologii wypracowanej przez Fundację Obserwatorium Żywej Kultury – Sieć Badawcza. Są one często kontynuacją pomysłów, które pojawiły się przy innych badaniach, ale w przypadku tego raportu podlegały one modyfikacjom. Głównym narzędziem badawczym, które doprowadziło do najciekawszych wniosków jest analiza treści w oparciu o *inwentarz ja – my – oni*.² Dodatkowo materiał badawczy został zakodowany w oparciu o pola pojęć, które w oparciu o wiedzę z poprzednich badań pozwolił na określenie – kim jest i co robi Stowarzyszenie Tratwa.³

¹ Badanie Marii Arabasz <https://spisekkultury.wordpress.com/fraktale-przypadki/olszyn-stowarzyszenie-tratwa/>

² B. Fatyga, Biografia jako obszar kultury. Metodologia pracy z tekstami, (w:) S. Bednarek, K. Łukasiewicz (red), Wiedza o kulturze polskiej u progu XXI wieku, 2000, Wrocław: Wyd. Silesia DTSK, ss.76-81.

³ Kultura pod pochmurnym niebem. Dynamiczna diagnoza Warmii i Mazur; Kompetencje i kapitały społeczno-kulturowe w świecie niedoboru i resentymentu

Zastosowanie *inwentarza ja – my – oni* pozwala na rekonstrukcję świata społecznego nie tylko ludzi, ale także organizacji. Wymaga on pewnej niewielkiej modyfikacji, polegającej na pominięciu kategorii ja jednostkowego i ja społecznego w analizach. W samym kluczu kodowym użytym do analiz ta kategoria istniała, gdyż była potrzebna do analizowania samych uczestników projektów. Rekonstruowanie w jaki sposób stowarzyszenie widzi swoje miejsce w otoczeniu będzie wpływało na definiowanie obszarów swojej aktywności sposób prowadzenia działań. W badaniu zastosowano pierwotnie klucz kodowy kategorii ja – my – oni wraz z czterema temperaturami emocjonalnymi (pozytywna, negatywna, ambiwalentna i neutralna), ale z powodu dużego zróżnicowania typów dokumentów i głosów, które się pojawiły z tego zabiegu zrezygnowałem. W konsekwencji wyodrębniono 207 (N=15) wyrażeń należących do tego inwentarza.

Drugim polem problematyki, który ujawnił się w trakcie analizy treści były odniesienia do przestrzeni i czasu w działaniu organizacji. I tak jak inwentarz ja – my – oni pozwala na określenie z kim pracuje stowarzyszenie, tak analiza w jaki sposób definiowane jest miejsce pozwala na umieszczenie działań w przestrzeni lokalnej (i nie tylko) Warmii i Mazur. Dlatego też w tym celu został zastosowany klucz kodowy w postaci wyrażeń określających lokalność, globalność. Wyrażenia określone mianem lokalnych umiejscawiały działania na obszarze Warmii i Mazur. Globalność dotyczyła działań międzynarodowych, ale także mających swoje miejsce poza granicami województwa, ale w kraju. W efekcie zakodowano 33 wyrażenia (N=15), które dotyczyły tego aspektu. Równolegle była prowadzona analiza służąca wyodrębnieniu określeń temporalnych. Takich kodów pojawiło się 13, które przypisano do 48 wyrażeń. Aspektu czasu, w którym działa organizacja pozarządowa jest punktu widzenia III sektora bardzo ważny, gdyż konfrontowane są dwa porządki. Z jednej strony są działania animujące kulturę, które zakładają trwałość i ciągłość, z drugiej strony jest porządek wynikający z trybu projektowego, grantowego, gdzie finansowanie jest roczne, lub maksymalnie trzy letnie. Analiza tego aspektu najmocniej pokazała, że jednolite badanie tylko sprawozdań, lub tylko wypowiedzi liderów i uczestników projektów nie pokaże w jaki sposób stowarzyszenie Tratwa działa od ponad 20 lat. Już w tym miejscu można wskazać, że wyjątkowość metody działania tratwy polega na skutecznym działaniu pomimo istnienia systemu projektowego.

Trzecim obszarem analizy treści było kodowanie według obszarów działania. Kodowaniu podlegały takie fragmenty tekstów, które dotyczyły podejmowanych działań społecznych. W trakcie analizy zostało wytworzonych 11 kodów, które identyfikowały naczelną problematykę działań. Były to np. działania skierowane na wytwarzanie więzi społecznych, więzi międzypokoleniowych, edukacja

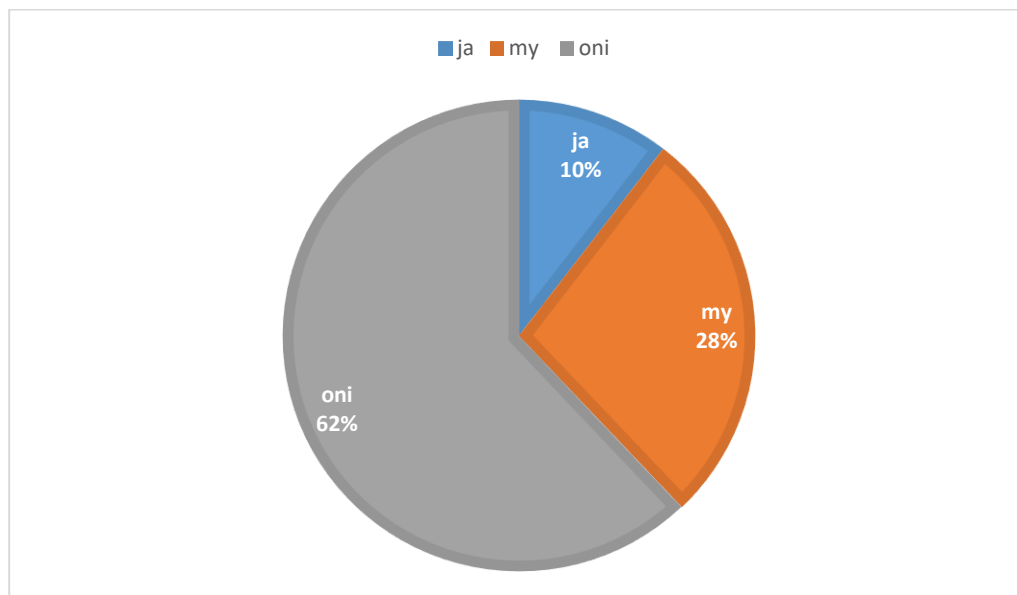
młodzieży, praca na tożsamościach, samorealizacja uczestników projektów, czy też projekty dotyczące śladów przeszłości. Takich wyrażeń było 114. Ten fragment analiz został uzupełniony przez klasyfikację obszarów działania na podstawie sprawozdań z wykonania projektów i programów. Dzięki temu jest możliwe określenie drogi jaką przeszła Tratwa, określenie co stanowi jądro działań, sedno metody stowarzyszenia, a które działania są incydentalne.

Czwarty etap analizy treści to kodowanie wg. pola praktyk społecznych, czyli narzędzi jakimi pracuje stowarzyszenie. W trakcie analizy zostało wytworzonych 8 kodów, służących określeniu metod pracy. Nie jest to katalog wszystkich metod, którymi pracuje Tratwa, ale takie ich ujęcie, które pozwala na odpowiedź na pytanie, jakie działania są prowadzone przez Tratwę, aby osiągnąć założony cel. W tekstach zostało wyodrębnionych 56 wyrażeń dotyczących praktyk społecznych stosowanych w projektach, oprócz tego została przeprowadzona analiza frekwencyjna w oparciu o sprawozdania. Do analizy treści zostały wytworzone 94 kody, z czego użyto 87, niektóre tylko raz. Dane szczegółowe opisujące próbę badawczą znajdują się w aneksie. W konsekwencji podczas analizy zostało wyodrębnione 593 wyrażenia.

Świat społeczny w narracji liderów Tratwy (inwentarz ja – my – oni)

Rekonstrukcja świata społecznego wspólnych działań Stowarzyszenia Tratwa i CEiIK-u w obszarze my i oni pozwala na określenie, w jaki sposób organizacje postrzegają siebie oraz otoczenie, w którym pracują. W tej części skupię się na elementach podmiotowych świata społecznego.

Na początku zaprezentuję udział poszczególnych elementów inwentarza. Pozwoli to na ukazanie z czego zbudowane są światy społeczne w analizowanych treściach. Dane w procentach przedstawia poniższy wykres.

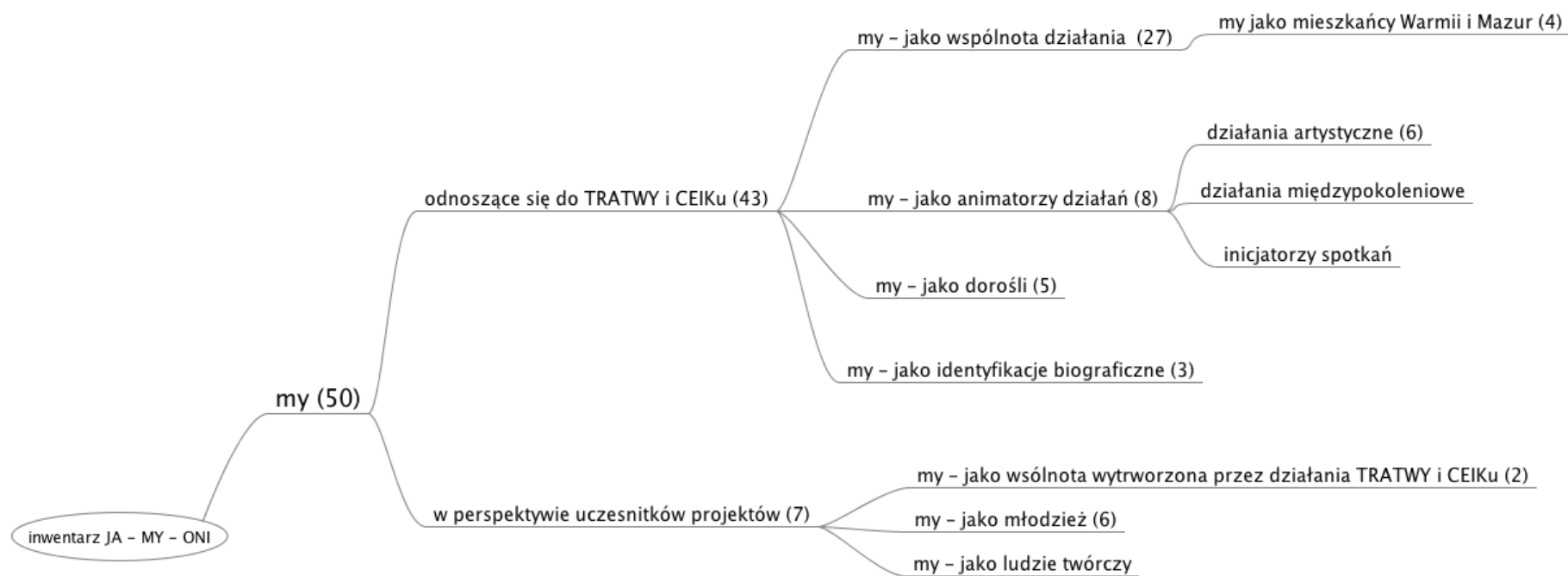
Wykres 1. Rozkład ogólnych kategorii inwentarza świata społecznego (N=182 wyrażień). Opracowanie własne.

- Samoopisy JA pojawiały się najrzadziej. Niemal po połowie rozkładały się one po stronie wypowiedzi uczestników projektów i dotyczyły autoidentyfikacji młodzieży, oraz po stronie uwag dotyczących doświadczeń osób prowadzących projekty. Rozwinięcie tego zagadnienia znajdzie się w części Młodzi i starzy. Oswajanie obcego.
- Kategoria MY – dotyczyła przede wszystkim osób prowadzących projekty. Wskazuje ona na silną autoidentyfikację pracowników z podejmowanymi działaniami. W niewielkim stopniu kategoria ta dotyczyła młodzieży. Wynika to z tego, że właściwie jeden dokument na 15 analizowanych składał się z samych refleksji po projektach. Osobny opis identyfikacji młodzieżowych umieszczony został w części Młodzi i starzy. Oswajanie obcego.

- Najliczniejszą kategorią były charakterystyki ONI, stanowiły 2/3 wszystkich elementów inwentarza. Na ich bazie można określić otoczenie, w którym realizowane były projekty.

My - świata Tratwy i CEiK-u

Inwentarz MY w przeważającej mierze odnosi się do Stowarzyszenia Tratwa i CEiK-u. Na podstawie zakodowanych kategorii można określić, że istnieje silna identyfikacja osób prowadzących projekty z ideą stojącą za tymi przedsięwzięciami. Są one traktowane jako wysiłek grupowy, w którym uczestniczy wiele osób. To silne przekonanie, że realizacja działań jest wysiłkiem organizacyjnym całej rzeszy osób, które w różnym stopniu przyczyniły się do sukcesu projektów, wyraża się w traktowaniu działań nie jako zbioru jednostkowych doświadczeń poszczególnych osób, ale jako wspólnota dokonań.

Rysunek 1 Świat społeczny identyfikacji MY analizy treści dyskursu (N=50 wyrażań). Opracowanie własne.

Elementami tej wspólnoty są nie tylko osoby, ale również pamięć, całość wiedzy zgromadzonej dzięki realizacji poprzednich przedsięwzięć. Dlatego też, w przypadku działań projektowych, organizacja nie musi wynajdować swojej tożsamości na nowo za każdym razem, kiedy przystępuje do realizacji nowych działań.

Warto także zwrócić uwagę, że jednym z odniesień w kategorii MY jest identyfikacja z przestrzenią Warmii i Mazur. Są to wyraźne wskazania, że organizacje działają na specyficznym terenie i są jego integralną częścią. To czym jest Stowarzyszenie Tratwa, to czym jest CEiIK, jest efektem świadomości umiejscowienia działań w skomplikowanej scenerii Warmii i Mazur.

Te dwa elementy nie są możliwe do prostego skopiowania przez inne organizacje, można je traktować jako fundament metody działania Tratwy i CEiIK-u. Wspólnota działań, która wytworzyła się przez wiele lat pracy, oraz zakorzenienie na obszarze Warmii i Mazur wytworzyły specyfikę pracy i metody.

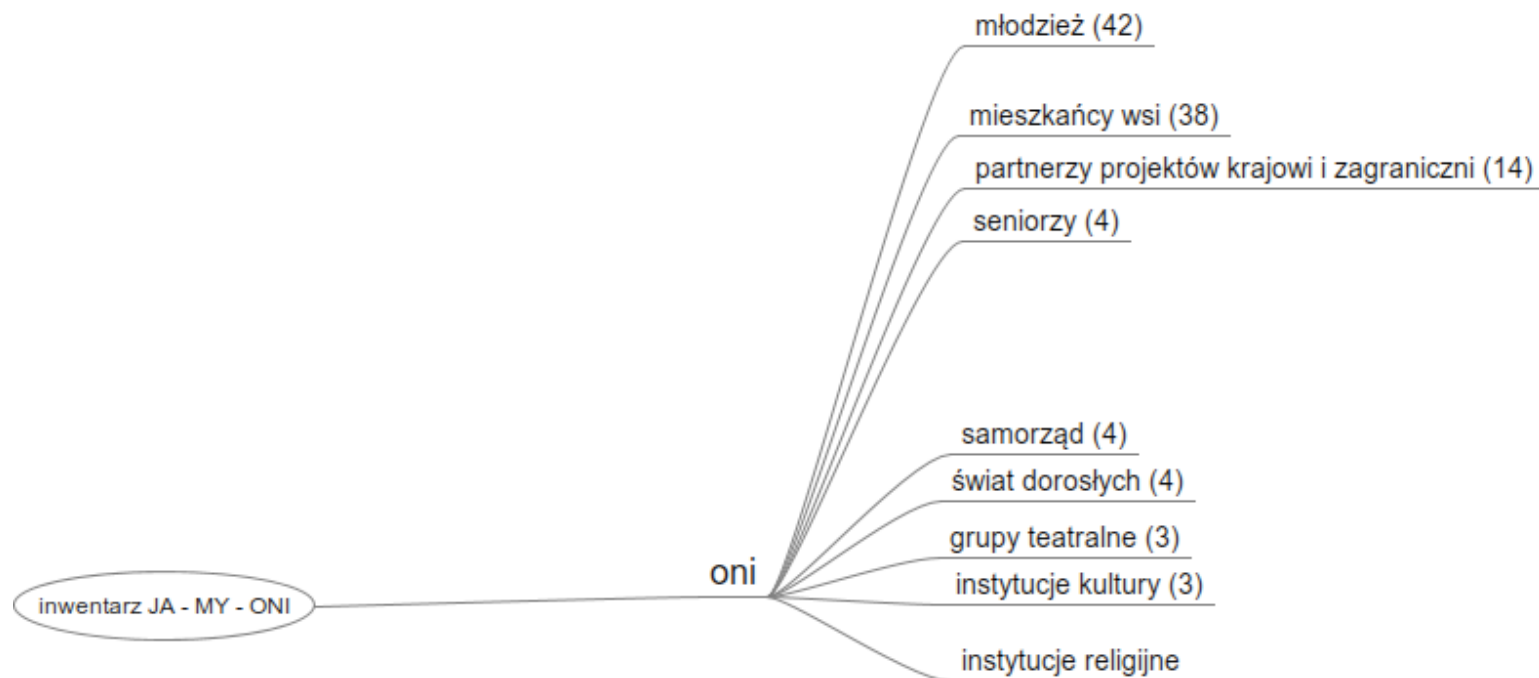
Pozostałe odniesienia do kategorii MY wskazują, że główną identyfikacją wspólnotową Tratwy i CEiIK-u jest bycie animatorami działań artystycznych, międzypokoleniowych i spotkań. Wynika to z jednej strony z wciąż żywych identyfikacji biograficznych, ale także z faktu, że przez wiele lat działalności, głównym obszarem zainteresowań Tratwy była młodzież.

Wytyczne praktyczne dla organizacji:

- Organizacje (stowarzyszenia i organizacje samorządowe) powinny traktować osoby oraz wiedzę zgromadzoną w poprzednich latach działań jako wyjątkowo cenny zasób, który buduje zarówno markę organizacji, jak i tożsamość osób biorących udział w projektach.
- Świadomość miejsca, w którym się działa, jest kluczowa dla realizacji projektów. Proste przekładanie sprawdzonego modelu na inny obszar może nie zadziałać, co gorsze może przyczynić się do obniżenia identyfikacji wspólnotowych. Może zostać potraktowane jako działanie kolonizujące.

Oni

Kategoria ONI odpowiada polu działań podejmowanych przez organizację. Obszar ten ogniskuje się najsilniej wokół młodzieży oraz mieszkańców wsi. Najwięcej działań było kierowanych do tych grup. Młodzież koresponduje tu z identyfikacją *MY – jako dorośli* z poprzedniego inwentarza. Na podstawie tego można rekonstruować relację, która jest budowana z młodzieżą. Tratwa i CEIKK stanowią świat dorosłych, ale jest to miejsce przyjazne młodzieży. Nie jest on jednak kierowany, sterowany przez młodzież. Ona jest tutaj zapraszana i włączana w działania, ale w ramach i na zasadach tych instytucji. To Tratwa i CEIKK inicjuje działania, nie stanowi wyłącznie miejsca, do którego udaje się młodzież, która chce coś zrobić.

Rysunek 2 Świat społeczny identyfikacji ONI analizy treści dyskursu (N=?). Opracowanie własne

Taki sam model organizacji świata funkcjonuje w przypadku mieszkańców wsi. To nie tylko młodzież, ale także seniorzy i dorośli. W działalności Tratwy skupienie się na wsi jest szczególnie widoczne po 2007 roku. W tekstach wskazuje się, że zainteresowanie tożsamością wsi, głównie wyrażającą się przez przeszłość, historię, zostało zainicjowane przez młodzież. Dlatego też można mówić o przeniesieniu modelu pracy.

Osobną kategorią ONYCH dla Tratwy i CEiIK-u są doraźni, projektowi współpracownicy. Najczęściej pojawiali się w tym kontekście partnerzy z kraju i zagranicy oraz grupy teatralne. Nie są oni częścią Tratwy, ale stanowią łącznik ze światem i pojawiającymi się ideami.

Szczególny kontekst rekonstruowanego świata wiąże się otoczeniem lokalnym, jest on budowany przez tradycyjne instytucje społeczne. Świat społecznych działań Tratwy to miejsce współpracy z władzą samorządową, instytucjami kultury (najczęściej jednak ocenianymi negatywnie) oraz z duchowieństwem. To wszystko należy uznać za zasób, który wykorzystuje Tratwa i CEiIK w swoich działaniach. Zasobem (a nie tylko odbiorcą działań) jest także młodzież, ludzie starzy.

Wytyczne praktyczne dla organizacji:

- Organizacje (stowarzyszenia i organizacje samorządowe) powinny aktywnie uczestniczyć w inicjowaniu działań. Skupienie się na warstwie instytucjonalnej bez zamysłu, czemu ona ma służyć, może być kontrproduktywne. Odbiorcy działań projektowych, o ile ich doświadczenie zostanie włączone w proces urefleksyjnienia własnych dokonań, mogą poszerzyć świat społeczny organizacji.
- Poszukiwanie sojuszników powinno być jak najszersze. Niemal każda instytucja, która działa na danym terenie może pomóc w realizacji projektów. Należy jednak pamiętać, że czasem proces ten może być rozciągnięty w czasie, dlatego powinien być on traktowany jako proces budowania kapitału, który zaprocentuje w przyszłości, już przy innych projektach.

Młodzi i starzy. Oswajanie obcego.

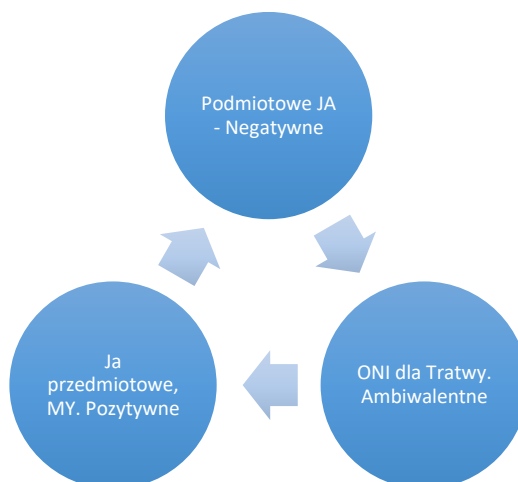
Rekonstrukcja świata społecznego odpowiedziała na pytanie, w jaki sposób zorganizowany jest świat projektów Tratwy i CEiIK-u. Należy jednak przybliżyć rolę jaką pełnią te organizacje w tak zarysowanym świecie, czyli określić jaką pełni funkcję.

W samych wypowiedziach liderów i młodzieży często przewija się wątek określający Tratwę jako metaforyczną pomoc, która przeprowadza nastolatki z brzegu bycia dzieckiem do dorosłości. Taką uwagę należy potraktować jako wyraźną wskazówkę. W toku analizy *inwentarza ja – my – oni* proces ten można opisać jako trójstopniowe osvajanie obcego:

- faza pierwsza – zgromadzona wiedza (poparta wiedzą naukową, ekspercką) pozwala na zdiagnozowanie problemu. Zjawiska w narracji liderów były wówczas opisywane z dużą liczbą sformułowań o zabarwieniu ambiwalentnym. Zostaje sformułowana diagnoza problemu oraz określane są działania animacyjne.

- faza druga – Identyfikowane są osoby i grupy, które zostaną włączone w proces animacyjny. Osoby, które uczestniczyły w projektach, określają ten okres jako moment skupiający się na silnej i dominującej perspektywy JA, z naciskiem na osamotnienie i zagubienie. Wypowiedzi posiadają silny wolumen negatywnych emocji, wiążą się z różnymi formami autoprezentacji.

- faza trzecia – Podejmowany jest proces animacyjny, która przekształca zindywidualizowane jednostki w członków wspólnot. Praca tutaj polega na działaniu w obszarze MY, w efekcie pojawiają się autoidentyfikacje. W wypowiedziach okres ten charakteryzuje się największą pozytywną charakterystyką wskazań.

Taki model działania jest sednem pracy Tratwy i CEiIK-u. Sprawdzał się on przez wiele lat pracy z młodzieżą. W chwili obecnej funkcjonuje w pracach z społecznościami lokalnymi, wiejskimi. Praca na wykluczonych jednostkach i grupach przez zastosowanie różnych metod pracy ma prowadzić do wytwarzania nowych wspólnot, czy też przeciwdziałać erozji więzi wspólnotowych.

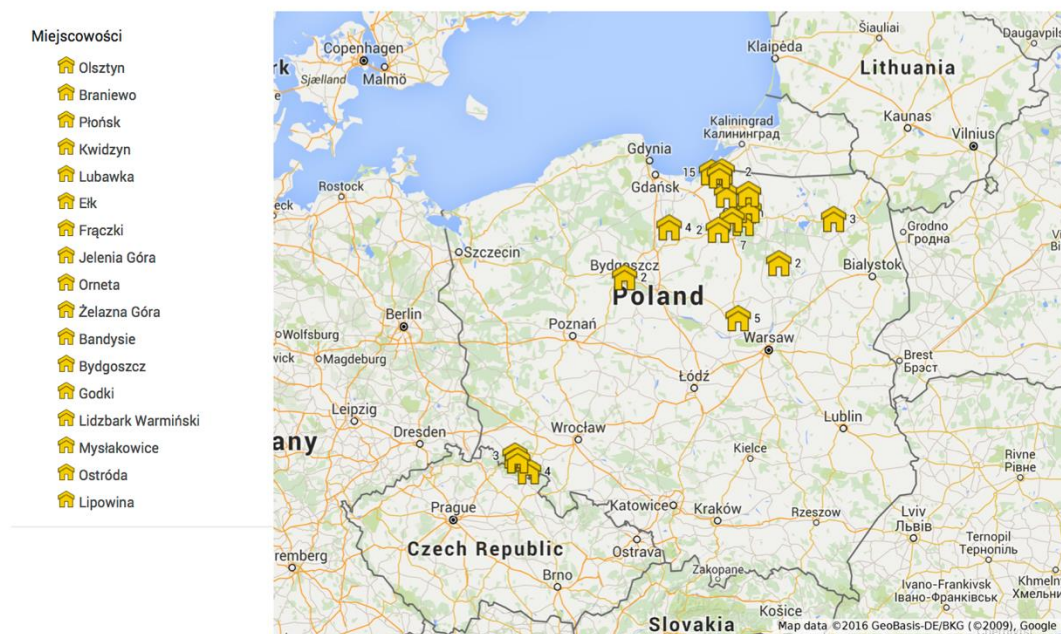
Wytyczne praktyczne dla organizacji:

- Organizacje powinny pamiętać, że praca z beneficjentami projektów powinna opierać się na jak najbardziej rzetelnej ocenie rzeczywistości. Zbyt duży udział ocen negatywnych, jak pozytywnych może uniemożliwiać skuteczne działanie.

Czas i przestrzeń

Rekonstrukcja świata społecznego pozwoliła na wyodrębnienie wątku zakorzenienia organizacji w kontekście Warmii i Mazur. Temat ten wymaga osobnego omówienia. W analizie treści dyskursu zostały wyodrębnione 23 kody dotyczące tej sfery. Dodatkowo w sprawozdaniach z realizacji projektów (jeśli tylko pojawiała się taka informacja) został przypisany geograficzny obszar działania. Pozwoliło to na odtworzenie mapy oddziaływania organizacji.

Realizowane projekty

Mapa 1. Mapa prezentująca miejsca, w których co najmniej dwukrotnie były realizowane projekty działań. Opracowanie własne.

Rozkład realizowanych projektów na mapie Polski (Mapa 1) uwidocznia zasięg działań podejmowanych przez Tratwę. Największa liczba projektów była faktycznie realizowana na Warmii i Mazurach, jednak zasięg ten można określić już jako ponadregionalny. Na mapie tej nie są uwzględnione np. liczne wizyty studyjne, w kraju i zagranicy. W dodatku przy realizacji tych projektów byli zaangażowani liczni goście z zagranicy.

W samych działaniach projektowych Tratwy i CEiIK-u widoczna jest także zmiana podejścia do specyfiki Warmii i Mazur. W początkowym okresie działalności, skupionym na młodzieży, Warmia i Mazury definiowane są przez sytuację gospodarczą. Były i są to tereny w dużej mierze popegeerowskie, które w okresie transformacji stały się jednymi z najuboższych, z dużym odsetkiem osób korzystających z pomocy społecznej. Szanse edukacyjne były tu jedne z najgorszych w Polsce. W ostatnich latach obszar ten definiowany jest przez Tratwę i CEiIK jako teren poemigracyjny. Na tym terenie historia mieszkańców rozpoczyna się w 1945 roku, a przeszłość oraz okoliczności zamieszkania zostały ukryte i przemilczane. Lokalność związana z tożsamością miejsca nie wykształciła się, a skomplikowana historia ludzi, którzy się znaleźli na tych terenach, utrudniała budowę więzi społecznych.

Analiza treści dyskursu pozwoliła na wyodrębnienie 23 wyrażeń odnoszących się do przestrzeni, z czego 13 odnosiło się do kontekstu lokalnego, miejsc z Warmii i Mazur, 6 do kontekstu globalnego, gości z zagranicy, doświadczeń międzynarodowych. Co ciekawe, kontekst krajowy jest niemal niewidoczny. Wyjaśnić to można podejściem, które w diagnozie problemów wykluczenia młodzieży, mieszkańców wsi traktuje te problemy jako elementy przemian cywilizacyjnych, charakterystycznych dla współczesnego świata, w mniejszym stopniu jako krajowych. Poszukiwanie zaś rozwiązań, określanie zasobów, oparte jest o lokalną przestrzeń.

Pozostałe wyodrębnione wyrażenia dotyczyły infrastruktury. Niewielka liczba wyrażeń tego typu wskazuje, że w działaniach projektowych nie jest ona kluczowa dla realizacji projektów. Można to także wyjaśnić tym, że na tych terenach infrastruktura dla spotkań okazjonalnych, działań kulturalnych istnieje. Dyskurs ogniskuje się więc na relacji między tym, co jednostkowe, lokalne, charakterystyczne dla Warmii i Mazur, a tym, co ogólne, typowe dla współczesnego świata, globalne.

Takie podejście, które znajduje się na łączeniu tego, co jest globalne i lokalne, jest określane mianem glocalne. I właśnie w projektach realizowanych przez Tratwę i CEiIK można znaleźć niemal definicyjny przykład takich działań. Specyfika lokalna, charakteryzująca się zestawem cech działających na niekorzyść, stanowiła więc trudny zasób. Wymagało to podjęcia działań, które pozwalały na aktywizację mieszkańców tych terenów. Inspiracją były globalne idee, goście z zagranicy oraz sieciowanie się z organizacjami działającymi w podobnych obszarach tematycznych. Z drugiej strony działania te pełnią jeszcze jedną funkcję, pomagają wciągnąć mieszkańców w wielokulturowy świat. Paradoksalnie ten wielokulturowy

świat istniał na tych terenach wcześniej, ale był ukryty i stłumiony. Kontakt z globalną kulturą pozwala na wydobycie tego, co jest wielokulturowe na tych terenach. Co ważne, jest to sposób, jaki te idee i praktyki były (i są) przekładane na specyfikę lokalną. Przykłady te opisane są w kolejnej części diagnozy.

Osobnym elementem jest kwestia czasu w perspektywie działań w projektach Tratwy i CEiIK-u. Można tutaj wyodrębnić dwa czasy: czas organizacji, w którym działa logika projektowa, oraz czas uczestników projektów. W procesie kodowania treści dyskursu zostały wyodrębnione 34 odniesienia temporalne. Z tego 14 wyrażen odnosiło się do ciągłości i trwałości działań podejmowanych w projektach. Jest to wątek bardzo znaczący, gdyż wymyka się on tradycyjnej logice projektowej i grantowej. Zgodnie z nią każde działanie jest prowadzone tak długo, jak wymaga tego harmonogram. Wraz z ustaniem projektu kończy się praca, co może pogłębiać negatywne skutki. Rozbudzenie nadziei i oczekiwań osób objętych działaniem projektowym może skończyć się popadnięciem w jeszcze większą apatię i rezygnację. W dodatku system grantowy w Polsce nie sprzyja prowadzeniu działań ciągłych, podtrzymujących. Promowana jest innowacyjność, co przyczynia się do tego, że organizacje pozarządowe i samorządowe podążają za modnymi działaniami, które będą pożądane przez grantodawcę, zaś niekoniecznie przez grupy, które są beneficjentami działań.

Dlatego też model działania Tratwy i CEiIK-u, oparty o model działania projektowego, wymyka się jego ograniczeniom i dysfunkcjom. W efekcie podkreślana jest obecność w tych samych miejscach, cykliczność działań i jak najczęstsze powroty. Budowa kapitału społecznego w defaworyzowanych obszarach wymaga zaufania, które jest wolno wytwarzane. Charakterystyczne dla takiego modelu pracy jest pozwolenie sobie na nieprzewidziane konsekwencje działań. Dzięki temu nawet pojedyncze akty mogą zostać wpisane w proces animacji.

Model działania projektowego jest widoczny w wyrażeniach temporalnych, również 14 z nich dotyczy konkretnych miesięcy, czy też pór roku. Z jednej strony jest to typowe dla logiki harmonogramów działań opłacanych z grantów, należy jednak zauważyć, że sezonowość na Warmii i Mazurach jest cechą tego regionu, gdzie turystyka jest ważną częścią gospodarki, a sezon letni jedynym okresem zarobkowania dla sporej części mieszkańców. Takie podejście można traktować jako rodzaj odpowiedzialności projektowej, ale także jako wyraz zakorzenienia organizacji w przestrzeni lokalnej, która zna i rozumie cykliczność życia na tych obszarach.

Ten model „trwałość kontra projekt” znajduje swoistą syntezę w pracy na działaniach codziennych i świątecznych. Wyrazem tego jest coraz częściej używana w praktykach działań metoda spotkania, czyli doprowadzenie do niemal karnawałowego momentu zawieszenia reguł obowiązujących w danej społeczności, który na terenach o skomplikowanej historii pozwala na „odkorkowanie pamięci” i budowę choćby krótkotrwałej wspólnoty.

Wytyczne praktyczne dla organizacji:

- Organizacje (stowarzyszenia i organizacje samorządowe) powinny szukać sojuszników działań nie tylko w obszarze bliskim geograficznie. Sieciowanie się z innymi organizacjami w kraju i zagranicą ułatwia składanie nowych wniosków grantowych, ale przede wszystkim pozwala na wymianę idei oraz dzielenie się pomysłami i praktykami.
- Działanie wyłącznie w logice grantowej, określanie czasu realizacji bez pamiętania o konsekwencjach długoterminowych dla społeczności może doprowadzić do niekorzystnych skutków.

Działania i praktyki społeczne w projektach Stowarzyszenia Tratwa i CEiIK.

Obszary aktywności

Określenie na czym polega specyfika działalności w projektach Tratwy i CEiIK-u wymaga przyjrzeniu się, do jakich obszarów problemowych kierowane są działania. Przybliżone zostaną dwie perspektywy. Jedna jest efektem analizy treści dyskursu, druga zaś klasyfikacji sprawozdań z projektów z lata 2000-2015.

Analiza treści wskazuje, że najwyraźniej eksponowanym wątkiem w działaniach projektowych jest wspomaganie procesu tworzenia więzi społecznych - Tabela 1. Jest to kategoria pierwotna dla procesu animacji kulturowej. W tekstach ma ona charakter ogólnej refleksji nad celem podejmowanych działań. Trzy kolejne obszary posiadają podobną reprezentację w tekstach. Są to: praca na tożsamościach uczestników projektów, działania w obszarze wytwarzania więzi międzypokoleniowych, oraz praca na śladach przeszłości na Warmii i Mazurach. Pozostałością po okresie skupienia się na młodzieży w działaniach projektowych jest obszar samorealizacji uczestników projektów. Na podstawie analizy treści dyskursu można podjąć się próby zdefiniowania projektów Tratwy i CEiIK-u poprzez obszar aktywności. Definicja brzmiałaby następująco – **Projekty Tratwy i CEiIK-u są to różnego typu działania, podejmowane w celu wytwarzania więzi społecznych ze szczególnym naciskiem na więzi międzypokoleniowe. Działania projektowe mają być pomocne w konstruowaniu takich tożsamości, które osadzą ludzi w teraźniejszości i przygotowują na przyszłość, przez budowanie relacji z przeszłością, historią, rozumianą jako ślady ludzi i ich kultury.**

Nazwa obszaru aktywności	Liczba
Tworzenie więzi społecznych	31
Praca na tożsamości	19
Więzi międzypokoleniowe	19
Ślady przeszłości	18
Samorealizacja	11
Edukacja młodzieży	4
Edukacja animatorów	3
Edukacja ekologiczna	3
Edukacja międzykulturowa	3
Tożsamość lokalna	2
Działania kulturalne ogólnie	1

Tabela 1 Rozkład wyrażen dotyczących obszarów aktywności w analizie treści dyskursu (N=15). Opracowanie własne.

Analiza i klasyfikacja sprawozdań pozwala na doprecyzowanie obszarów aktywności w projektach - Tabela 2. Oprócz wspomnianych wcześniej działań podejmowanych w kierunku wytwarzania więzi międzypokoleniowych, pojawiają się różnego rodzaju działania artystyczne. One wraz z różnego rodzaju sposobami gromadzenia śladów przeszłości mają pełnić rolę służebną w obszarze wytwarzania więzi społecznych.

Nazwa obszaru aktywności	Liczba	Procent
Działalność artystyczna	25	25,8%
Więzi międzypokoleniowe	24	24,7%
Ślady przeszłości	11	11,3%
Edukacja animatorów	9	9,3%
Aktywizacja młodzieży	7	7,2%
Działalność edukacyjna	6	6,2%
Samorozwój	4	4,1%
Tożsamość lokalna	3	3,1%
Aktywizacja społeczności	3	3,1%
Komunikacja wieś-miasto	2	2,1%
Tworzenie więzi społecznych	1	1,0%
Wizyta studyjna	1	1,0%
Przeciwdziałanie przemocy i ksenofobii	1	1,0%
Ogółem	97	100%

Tabela 2 Rozkład obszarów aktywności pojawiających się w sprawozdaniach o projektach (N=53). Opracowanie własne.

Głównym obszarem podejmowanej aktywności były działania skierowane do młodzieży. Była ona uczestnikiem największej liczby projektów - Tabela 3. Na 42 sprawozdania, w których był wskazany beneficjent działań, młodzież została określona jako główny odbiorca w 33. Po roku 2007 niemal równie często w sprawozdaniach pojawiali się seniorzy, i ogólniej mieszkańcy wsi. Seniorzy poniekąd stali się zasobem, to oni są np. nośnikiem zapomnianych tradycji muzycznych, są nośnikiem opowieści o przeszłości.

Można także dostrzec szczególny nacisk na działania wobec animatorów kultury i nauczycieli. Są to działania, które mają zapewnić ciągłość organizacyjną i stanowią jeden z elementów wymiany idei, wytwarzania sieci relacji, która jest kluczowa dla funkcjonowania Tratwy i CEiLK-u.

Wytyczne praktyczne dla organizacji:

- Organizacje (stowarzyszenia i organizacje samorządowe) dzięki wyartykułowaniu własnej misji łatwiej mogą komunikować swoje cele.

		Odbiorcy działań projektowych							Ogółem
		Młodzież	Seniorzy	Mieszkańcy wsi	Animatorzy kultury	Nauczyciele	Mniejszości	Dorośli	
Obszary aktywności	Działalność artystyczna	20	4	2	0	2	1	2	23
	Więzi międzypokoleniowe	19	7	3	0	2	0	1	23
	Edukacja animatorów	5	2	1	5	1	0	0	9
	Ślady przeszłości	7	6	2	0	1	0	0	11
	Tożsamość lokalna	0	1	1	0	0	0	0	2
	Tworzenie więzi społecznych	0	1	0	0	0	0	0	1
	Aktywizacja młodzieży	7	0	0	1	1	2	1	7
	Samorozwój	4	0	0	0	0	0	0	4
	Komunikacja wieś-miasto	1	0	0	1	0	1	0	1
	Działalność edukacyjna	4	0	0	1	0	0	0	4
	Aktywizacja społeczności	2	0	1	1	0	1	0	2
	Przeciwdziałanie przemocy i ksenofobii	1	0	0	0	1	0	0	1
Ogółem		33	8	5	7	4	2	2	42

Tabela 3. Tabela krzyżowa z rozkładem obszaru aktywności względem głównych grup docelowych projektów na podstawie sprawozdań. Podsumowanie ogółem są oparte na obserwacjach (N=53, 11 obserwacji to dane niepełne, nie wykorzystane do budowy tabeli krzyżowej). Opracowanie własne.

Praktyki społeczne

Za pomocą analizy treści został zrekonstruowany katalog praktyk, które są najbardziej charakterystyczne dla działań w projektach Tratwy I CEIIK. Należy go jednak potraktować bardziej jako mapę typów podejmowanych działań, niż jako leksykon wiedzy. W dyskursie są wskazywane 8 głównych wątków tematycznych dotyczących praktyk projektowych - Tabela 4. Połowa z nich to różnego rodzaju warsztaty, czyli taka technika pracy, która zakłada jak największą partycypację uczestników projektów. W technikach pracy dominują takie praktyki, które wywodzą się z różnorodnych form teatralnych. Oczywiście wynika to z doświadczeń biograficznych liderów Tratwy, i osób, które szczególnie w początkowym okresie budowały tożsamość instytucji.

Jednak szczególnie wyraźnie widoczna jest tu jedna technika, niemal nie pasująca do pozostałych – spotkania. Kategoria spotkania, podobnie jak opisane we wcześniejszej części tworzenie więzi społecznych, jest podstawowym instrumentem pracy animatora kultury. Co więcej, jest to pierwotna kategoria dla analiz działań społecznych. Bez spotkania nie byłoby interakcji, wymiany darów, budowy więzi społecznych, czy wreszcie możliwości konstruowania tożsamości. Sięgnięcie do tak niskopoziomowej kategorii w praktykach społecznych należy potraktować zarówno jako wyraz wysokiej świadomości tego, czym powinna być animacja kulturowa, jak i formę diagnozy deficytów środowiskowych. Tutaj właśnie następuje ważna wskazówka dla praktyk stosowanych przez wiele organizacji – nie zawsze sukces w przeprowadzonych projektach przekłada się na pomyślne zbudowanie i podtrzymanie więzi społecznych. Ale co ważniejsze, z punktu widzenia uczestników projektów, pomyślne spotkanie, stworzenie płaszczyzny interakcji, może być największym osiągnięciem na polu animacyjnym.

Praktyki projektowe	Liczba
Warsztat teatralny	16
Spotkania	10
Przedstawienia	8
Koncerty	8
Warsztaty sztuk wizualnych	6
Warsztaty taneczne	5
Warsztat technik miękkich	2
Pokazy filmowe	1

Tabela 4. Rozkład wyrażen dotyczących praktyk w analizie treści dyskursu (N=15). Opracowanie własne.

Bardziej precyzyjny wgląd w zestaw narzędzi, jakimi pracuje w projektach Tratwa i CEiIK, dają sprawozdania z realizowanych projektów. Dzięki temu katalog działań powiększa się niemal dwukrotnie. Te 15 narzędzi stosowanych w projektach ogniskuje się wokół trzech typów. Pierwszy - są to techniki wywodzące się z działań teatralnych i parateatralnych. Drugi - te techniki gromadzące nazywam roboczo archeologią pamięci, jest to zestaw takich działań, które służą wydobyciu historii mieszkańców, jej zorganizowanie, wreszcie jej zachowanie. Określenie typów działań ma za zadanie ułatwić orientację w zakresie praktyk. Nie jest to typologia precyzyjna, w tym sensie, że np. *storytelling* stanowi narzędzie pracy z obszaru technik teatralnych, ale w projektach tratwy jest narzędziem z obszaru archiwizacji i uporządkowania pamięci ludzi i miejsc.

Wreszcie trzeci typ działalności, który pojawia się w projektach jest związany z włączeniem narzędzi pracy naukowej do praktyk działań. Narzędzia te, szczególnie w ostatnich 10 latach działalności Tratwy i CEiIK-u stają się coraz popularniejsze. Szczególnie można tu wskazać warsztat biograficzny, czyli metodę prowadzenia wywiadów o silnych korzeniach socjologicznych, jako sposób organizacji pracy z pamięcią regionu.

W realizowanych projektach dostrzec można wyraźne przemieszczenie ośrodka ciężkości z typu pierwszego (teatralnego) w stronę typu drugiego (archeologii pamięci).

Praktyki projektowe	Liczba	Procent
Warsztaty	22	23,7%
Działania edukacyjne	17	18,3%
Warsztaty teatralne	11	11,8%
Spotkania	11	11,8%
Praca z dziełami artystycznymi	5	5,4%
Zbieranie historii	5	5,4%
Archiwizacja pamięci	5	5,4%
<i>Storytelling</i>	4	4,3%
Budowanie sieci	3	3,2%
Warsztaty muzyczne	3	3,2%
Konwersatoria	2	2,2%
Warsztaty sztuk wizualnych	2	2,2%
Koncerty	1	1,1%
Warsztaty taneczne	1	1,1%
Wydawanie gazety	1	1,1%
Ogółem	93	100%

Tabela 5. 6 Rozkład praktyk społecznych pojawiających się w sprawozdaniach o projektach (N=53). Opracowanie własne.

Wgląd, jakimi technikami osiągnęte są zakładane cele, daje Tabela 7. Stanowić może ona pomoc dla organizacji próbujących wykorzystać doświadczenia Tratwy i CEiIK-u w swoich działaniach. Z takiego zestawienia można np. przekonać się, że zestawem praktyk dla budowy

więzi społecznych, oprócz warsztatów i działań edukacyjnych, są spotkania, zbieranie historii oraz *storytelling*.

Wytyczne praktyczne dla organizacji:

- Organizacje (stowarzyszenia i organizacje samorządowe) powinny mieć przygotowany katalog praktyk pracy w projektach. Z jednej strony pomocny on może być w aplikowaniu o granty, z drugiej strony będzie stanowił zasób organizacyjnej wiedzy.

-

	Warsztaty	Praca z dziełami artystycznymi	Warsztaty teatralne	Budowanie sieci	Działania edukacyjne	Koncerty	Konwersatoria	Warsztaty muzyczne	Warsztaty taneczne	Spotkania	Warsztat sztuk wizualnych	Wydawanie gazety	Zbieranie historii	Storytelling	Archiwizacja pamięci	Ogółem
Działalność artystyczna	13	0	6	1	12	1	1	2	1	7	1	0	4	3	2	23
Więzi międzypokoleniowe	15	1	2	0	12	0	0	1	0	7	3	2	5	4	5	23
Edukacja animatorów	5	3	2	1	2	0	1	0	0	3	0	0	0	0	1	9
Ślady przeszłości	7	1	2	0	5	0	0	0	0	5	0	0	2	1	3	11
Tożsamość lokalna	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	2	2
Tworzenie więzi społecznych	1	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
Aktywizacja młodzieży	2	1	2	1	3	1	1	2	1	0	0	0	0	0	0	5
Samorozwój	3	0	0	0	4	0	0	1	0	0	2	1	0	0	0	4
Komunikacja wieś-miasto	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Działalność edukacyjna	1	0	1	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4
Aktywizacja społeczności	0	0	2	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	2
Ogółem	22	5	11	3	17	1	2	3	1	11	2	1	5	4	5	42

Tabela 7. Tabela krzyżowa z rozkładem obszaru aktywności względem praktyk podejmowanych w projektach na podstawie sprawozdań. Podsumowanie ogółem są oparte na obserwacjach (N=53, 11 obserwacji to dane niepełne, nie wykorzystane do budowy tabeli krzyżowej). Opracowanie własne.